

A *Kadarcs* víznév eredetéhez^{*}

BÁBA Barbara

Debreceni Egyetem
baba.barbara@arts.unideb.hu

1. A *Kadarcs* víznév eredetének felülvizsgálatára több körülmény is új lehetőségeket teremt. Egyfelől az utóbbi években – részben a Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretein belül – közölt helynévszótárak a víznévnek jóval nagyobb adatállományon keresztüli elemzéséhez szolgálnak alapul. Másfelől a helynév-etimológiai kutatásokban alapvető fontosságú *Földrajzi nevek etimológiai szótára* (FNESz.) megjelenése után az *Új magyar tájszótárnak* (ÚMTsz.) is további kötetei láttak napvilágot, ami a víznév eredetéhez szorosan kapcsolódó közszói etimológia tisztázásához nyújt biztos alapokat.

2. A *Kadarcs* víznév eredetét illetően Kiss Lajos a *Kadarcs erdeje* (1482: OklSz., lásd még Sz. 380) név alapján egyrészt számításba veszi, hogy a *Kadarcs* a *Kádár* személynév (1142–6: *Cadar*, FNESz., vö. még ÁSz. *Kadar*, *Cadar*, TESz. *kádár*²) -cs formánssal alakult származéka (FNESz. 1: 667, vö. még Zoltai 1935: 18).

A *Kadarcs* víznévnek ez a kevésbé elfogadott eredetmagyarázata több kérdést is felvet. Egyrészt azt, hogy az ómagyar korban (amikor az első *Kadarcs* adatok felbukkannak, vö. Kocán 2022: 182, FNESz.) a *Kádár* személynév (helynévképzővel) vajon jellegzetes víznévalkotó elem lehetett-e. Kiss Lajos például a *Kadarcs*-on kívül csupán a *Kadarkút* és a *Kádárta* településnevek kapcsán tartja elképzelhetőnek a *Kádár* személynévből való származtatás lehetőségét (FNESz.).

A fenti etimológiát másrészt nemcsak a személynévi alapszó, hanem a feltételezett képző is elbizonytalanítja: a -cs ugyanis helynévképzői funkcióban Bényei Ágnes szerint nem túl gyakori elem (2012: 117), sőt azt a feltételezést

^{*} Az írás a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében készült.

is megengedi, hogy „adatokkal nem tudjuk egyértelműen bizonyítani a -cs helynévképző meglétét” (2004: 104). A -cs képzőnek ugyanis abban a néhány esetben, amikor a *Batarcs*, *Erecs*, *(Hernád)kércs*, *Megvercs*, *(Nyír)kércs*, *Zsupcs* (Kiss 1995: 39, Tóth 2001: 180, Bényei 2004: 103, Györffy 2011: 116, Kocán 2017: 77) nevekben előfordul, többnyire kicsinyítő képzői funkciója is felmerül a helynévképzői funkciója mellett (vö. még B. Lőrinczy 1962: 94).

Felvetődhet mindezek mellett persze annak az eshetősége is, hogy a -cs személynévképzőként is jelen lehet a névben (vö. Bényei 2012: 116), a *Kadarcs* személynévi forma azonban nem dokumentálható az ómagyar kori forrásokból (vö. ÁSz.).

Kocán Béla mindemellett a *Kadarcs erdeje* név alapján névrendszertani okokból is elveti ezt az eredetmagyarázatot, és meggyőzően igazolja, hogy az erdő nevében az előtag nem személynév, hanem víznév: az erdő minden bizonnyal „a nyugati oldala mellett kanyargó vízfolyásról kaphatta” nevét (2022: 183, vö. uo. *Kadarcs*). Ezt az érvelést az általa bemutatott gazdag névbokor hitelesíti.

Mindezen érvek alapján tehát a *Kadarcs* víznév személynévi eredetét nagy biztonsággal kizárhatjuk.

3. Kiss Lajos valószínűbbnek tartja, hogy a hortobágyi *Kadarcs* vízfolyás neve a *kadarcs* köznévből ered. A *Kadarcs* köznévi származását feltételezi Mizser Lajos (2012: 512, lásd még Kiss M. 2012: 86) is, s az utóbbi években megjelent helynévszótárak névmagyarázataiban ugyancsak ezt az álláspontot fogadják el kutatóink (lásd Katona – E. Nagy 2015: 164, Kocán 2022: 183, Pásztor – Reszegi 2024: 151, E. Nagy – Tóth V. 2025).

3.1. A *Kadarcs* helynév földrajzi köznévből való alakulásának kapcsán elsősorú kérdés, hogy a *kadarcs* köznévi előfordulásait tudjuk-e valóban igazolni.

3.1.1. A *kadarcs*-ot közzsóként közlő munkák közül mindenekelőtt Kiss Lajos helynév-etimológiai szótárára (FNESz.) kell utalnunk, amely a *Kadarcs* víznév közzsói eredetének magyarázatában az *Új magyar tájszótár* (ÚMTsz.) adataira támaszkodik, s három (véleményem szerint egymással szorosan összefüggő) jelentését közli a közzsónak. A további munkák aztán a *kadarcs*-nak ugyancsak ezeket az adatait és jelentéseit adják meg.

Az *Új magyar tájszótár* egyfelől Ecsedi Istvántól idézi 1934-ből a Középtisza vidékéről a ’kanyargós folyó- és állóvizek összefoglaló neve’ jelentésű *kadarcs* adatot (ÚMTsz., Ecsedi 1934). Ebben a jelentésben találjuk meg a

szót Papp József 2008-as munkájában is, ahol a szerző a következőképpen fogalmaz: „a hortobágyi pásztorok a kanyargós erecskéket összefoglalóan kadasnak mondják” (2008: 26). Többek között ebben a jelentésben és valószínűleg szintén Ecsedi munkájára támaszkodva közli legutóbb Kálnási Árpád a szó jelentését (2021: 227, lásd még FKnT.).

A *kadarc*s közszo az ÚMTsz. szerint emellett ’belvíz’ jelentésben a Tisza folyó vidékén és az Alföldön *kadarc*sok (ÚMTsz., Ecsedi 1926: 64), a Nagykunságban, a Kis-Sárréten és a Nagy-Sárréten (Szűcs 1957: 186) pedig *kadarc*sok, *kadarc*sokban formában adatható. Szintén a szó ’belvíz’ jelentése tükröződik Németh Elek munkájában, aki szerint *kadarc*s-nak a kaszálók alacsonyabban fekvő részeit nevezik, amelyeket „összel, télen és tavasszal ellett a víz, de az első kaszálás idejére már kiszáradtak” (Németh 1972: 290, 323, lásd még Kálnási 2021).

A Hortobágyon az *Új magyar tájszótár* szerint ’természetes vízvezető csatorna’ értelmű a közszo (Ecsedi 1914: 60), ezt a jelentést az FKnT. és Kálnási Árpád is átveszi (2005, 2021).¹

A felsorolt adatok alapján látható, hogy a *kadarc*s közszo értelmezése többnyire Ecsedi István közlésein alapul, ugyanakkor a *kadarc*s-ot közszo minőségében tőle független munkákban is megtaláljuk.

3.1.2. A kérdés megítéléséhez a *Kadarc*s névrész tartalmazó helynevek gazdag állományát ugyancsak szemügyre kell vennünk. Elsősorban azokat az elemeket szükséges megvizsgálnunk, amelyekben a *kadarc*s fajtajelölő, földrajzi köznévi funkcióban fordulhat elő. Hajdú-Bihar (Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Balmazújváros) és a régi Ugocsa vármegye területén több település névanyagában fellelhető a *Kadarc*s helynévalkotó elem helynevek utótagjaként (például *Ásott-Kadarc*s, *Disznó-Kadarc*s, *Holt-Kadarc*s, *Kis-Kadarc*s, *Nagy-Kadarc*s, E. Nagy – Tóth 2025; *Belső-Kadarc*s, *Közép-Kadarc*s, *Köz-Kadarc*s, *Kupasi-Kadarc*s, *Külső-Kadarc*s, *Nagy-Kadarc*s, Katona – E. Nagy 2015; *Karna-Kadarc*s, *Kis-Kadarc*s, *Kurta-Kadarc*s, *Nagy-Kadarc*s, *Vizes-Kadarc*s, Kocán 2022).

Ezeknek az utótagoknak azonban mindegyike nagy valószínűséggel tekinthető helynévnek (ahogyan azt az idézett forrásokban a név írásmódja is tükrözi), és a szóban forgó nevek a vízfolyás egyes szakaszaira utalnak. Ezekben a nevekben a *Kis*- és *Nagy*- előtagok a *Kadarc*s egyes szakaszainak egymáshoz viszonyított hosszát, a *Belső*-, *Külső*-, *Köz*-, *Közép*- előtagok a szakaszok egymáshoz viszonyított helyzetét fejezik ki. Más szakasznevek az

¹ Érdemes megjegyezni, hogy *A földrajzi nevek helyesírása* című kiadvány ugyancsak felsorolja a földrajzi köznevek között a *kadarc*s-ot (Fábián – Földi – Hönyi 1998: 84).

adott szakasznak valamely tulajdonságát fejezik ki. A *Kupasi-Kadarcs* név a Kadarcs azon szakaszát jelöli, amely a *Kupa* nevű földterület felé esik, az *Ásott-Kadarcs* a Kadarcs-Karácsonyfoki-csatornának az a szakasza, amelyet az 1930-as években kiárkoltak, és új mederbe tereltek, a *Disznó-Kadarcs* az a szakasz, ahová a községi csürhe járt, a *Holt-Kadarcs* egy kiszáradt mederszakaszt jelöl, a *Karna-Kadarcs* pedig egykor a Karna melletti Kadarcs lehetett Kárpátalján stb.²

3.1.3. A helynevekkel azonos alakú földrajzi köznevek közszói minőségét nyelvi, grammatikai kritériumok is segítenek megítélni (vö. Hegedűs 2001: 144, Bába 2012). Ehhez kapcsolható Ecsedi Istvánnak a *kadarcs* köznévi státusáról szóló fejtegetése, mely szerint Debrecen, Balmazújváros és Nádudvar között sok kanyargós állóvíz van, melyet a pásztor és a paraszt *kadarcs*-nak mond, sőt többes számban, *kadarcsok*-ként is használ,³ ami alapján Ecsedi úgy véli, hogy a *kadarcs* nem egy folyó tulajdonnév, hanem összefoglaló értelmű közszó a kanyargós kisvizek megjelölésére (1926: 64, 1934: 4).

A többes számú használat azonban nem feltétlenül egyértelmű kritérium a közszói vagy tulajdonnévi előfordulás elhatárolására. A Zemplén-hegység-beli *Kishuta*, *Nagyhuta*, *Háromhuta*, *Óhuta*, *Újhuta*, *Középhuta* helységeket például összefoglalóan *Huták*-nak nevezik (vö. Barabás – Kálmán C. – Nádasdy 1977: 145, Bába 2012). Erre maga Ecsedi is szemléletes példát szolgáltat a *Tócó* víznév kapcsán. Azt írja ugyanis, hogy Debrecen nyugati szélén húzódnak a *Tócók*, mégpedig a *Nagy-Tócó* és a *Kis-Tócó* (1934: 6).

Meggyőzőbb viszont Ecsedi kiegészítése, mely szerint a *kadarcs*-ot birtokviszonyban is használják, s ezzel újabb bizonyítékot tár fel arra nézve,

² A *Vizes-Kadarcs* szakasznév (1408: *Wyzeskadarch*, fl., riv., Kocán 2022: 408) ugyancsak a vízfolyás valamely tulajdonságára utalhat, ugyanakkor annak előtagjában véleményem szerint nem feltétlenül a *vizes*, hanem esetleg a *vejszés* ~ *vészes* melléknevet kereshetjük. Ezt a feltevést erősíti, hogy a *vizes* előtag vízfolyások esetében nem jellemző névalkotó elem (vö. Györffy 2011: 51–57), másrészt viszont, hogy az ugocsa névállományban többször előfordul a *vejsze* ~ *vész* elem (*Hosszú-vész*, *Fövenyes vésze*, Kocán 2022). A *víz* lexémának a (*vejsz*-ből alakult) *vész* elemtől való elkülönítése más esetekben is igen nehéz feladat. A *víz* ugyanis leggyakrabban *wyz*, *vys*, *wys* alakban jelenik meg az oklevelekben, s a *vész* több esetben ugyanilyen lejegyzési formában adathozható: 1397: et clausura piscium in aqua Saar, vulgo *Wyz*, (*Weisz*) nuncupata (F. 10/2: 502), 1438: *Wyshel* (EWUng. 1616) (Bába 2016: 133). Fontos kiemelni, hogy az Ugocsa vármegyei *Hosszú-vész* adata is hasonló lejegyzést tükröz: 1479/1749: *Hoszszy vis* (Kocán 2022: 173).

³ A *kadarcsok* formára több más, későbbi forrásban is találunk adatokat, így például Molnár – Hoffmann 2012: 51, ÚMTsz., Szűcs 1957: 186.

hogy a területen közsóként él a *kadarcs*: „*Kertész Istvánnak is van Kadarcsa*”, „*még ugyan nagy Kadarcsa van*” (1934: 4).⁴ Dunka Sándor ugyancsak említést tesz hasonló formákról, amikor úgy véli, „A Kadarcs vízfolyás nevét a környék parasztsága összefoglaló névként is használta, s általában a nagy, lomha, kanyargós vizeket jelölte vele (X. Y. Kadarcsa)” (1996: 13).

Hozzá kell tennünk ugyanakkor, hogy a helynevekben egyébként jellegzetes birtokosi viszony a *Kadarcs* utótaggal álló helynevek esetében nem adathozható, noha az *X. Y. kadarcsa* típusú előfordulások helynévi szerkezetek éppúgy lehetnek, mint közsói szintagmák.

3.2. A *Kadarcs* víznév közsói eredete akkor tekinthető mindezek mellett biztosnak, ha a *kadarcs* közsó etimológiáját is kellőképpen tisztázni tudjuk.

A *kadarcs* közsó a korábbi megállapítások szerint a *kódorog* ige családjába tartozik (FNESz. *Kadarcs*), s a *-cs* névszóképzővel alakult. Ez a névszóképző igei származékokban például a *vakarcs* (1395 k.: *vacharch*, TESz. *va-kar*), *habarcs* (1636: *habartsos*, TESz. *habar*), *tekercs* (1517: *zalmatekerchet*, TESz. *teker*), *kevercs* ’keverék’ (ÚMTsz.) szavakban jelentkezik (vö. még Zaicz 2006). A *-cs* végződés olyan névszókból is előfordul, amelyekről a szakirodalom azt feltételezi, hogy bennük a *-cs* a felszólító módú formából származik (TESz., D. Bartha 1958: 77): *furdancs* (1622: *furdancz*, TESz. *fúr*), *kattancs* ’kalács’ (TESz. *kattog*), *lebbencs* (1825: *Lebbents*, TESz.), *pillancs* (1838: *Pilláncs*, TESz.), *puffancs* (1838: *Puffancs*, TESz. *puffad*), *pukkanacs* (1897: *pukkanacs*, TESz. *pukkan*), *rikkancs* (1775: *Rikkancs*, TESz.), *röffencs* (D. Bartha 1958: 77), *toppancs* (1808: *Toppants*, TESz. *topog*), *lappancs* ’csapóajtó’ (D. Bartha 1958: 77).

Az itt felsorolt szavak nagy részével ellentétben ugyan a köznyelvben nem ismert a *kadar* passzív szótő, nyelvjárásainkban (a nyelvterület különböző részein) azonban igen kiterjedt szócsalád alakult belőle.

Az *Új magyar tájszótár* például a következő – a *kadarcs* földrajzi köznévhöz hasonló jelentéselemeket tartalmazó – adatokat sorolja fel: *kadar* ’(jószág legeléskor egy csomó füvet) nyelvének ívelő mozdulatával kitép; kádaring’ (Patosfa), *kadargat* ’csóvál’ (Halmágy), *kadaring* ’kanyaring’ (Balatonmellék), ’(szarvasmarha legeléskor egy csomó füvet) nyelvének ívelő mozdulatával kitép’ (Katádfa), *kadarít* ’(kaszáláskor a kaszával) körívet ír le’ (Patosfa), *elkadarodik* ’elkanyarodik’ (Halmágy) (ÚMTsz.), *hadaring* ’kanyaring, vág (pl. kaszával egy rendet)’ (Kalocsa vidéke) (Póka 1902: 286), *kadarodzik* ’kerül, kanyarodik’ (Moldva, MTsz.).

⁴ Ecsedi nagybetűs írásmódja azonban ellentmondásban áll fejtegetésével.

Mivel az *n* hang analógiával (lásd például a *bondor* létrejöttét a *göndör*, *kondor* hangalakjának hatására, Nyirkos 1987: 151–152) vagy attól függetlenül (*fondor*, *dundorodik* stb.) gyakran betoldódik szóbeljei helyzetben a *-d* hang előtt, vélhetően idevonhatók az *-n* inetimologikus jelenlétének feltételezésével (vö. Berze Nagy 1905: 11) a következő adatok is: *kandargat* 'körülforogat, csavargat, csóvál' (Csík m. Gyergyó–Ditró, MTsz.; Ditró–Dunántúl, ÚMTsz.), *kandargós* 'csiga- vagy csavarvonalú' (Csíkszentdomokos, ÚMTsz.), *kandarít* (*Menj odább, mert olyant kandarítok rajtad, hogy az eget is bőgőnek nézed*) 'lódít' (Alföld, MTsz.), 'kanyarít' (Heves m., Berze Nagy 1905: 49; Hódmezővásárhely, Szeged, Heves megye, ÚMTsz.), 'ívben meghajlít' (Hódmezővásárhely, ÚMTsz.) stb., *kandarodik* 'pöndörödik' (Csongrád m. MTsz.), *kandarog* 'csavarog' (Püski, Csíkszentdomokos, ÚMTsz.).

A helynévnek a közszóból való származtatását ugyanakkor némileg elbizonytalanítja az, hogy a *Kadarcs* helynév és a *kadarcs* közszo kronológiai viszonyai nem a köznévi előzményre mutatnak: a *kadarcs* biztosan köznévi adatai újabb koriak, a helynévi formák viszont az ómagyar korig nyúlnak vissza.

Ugocsa vármegyében már a 14. században felbukkan a *Kadarcs* víznév: 1332, 1408: *Kadarch*, fl. (Kocán 2022: 182), 1408: *Nagkadarch* alio nomine *Wyzeskadarch* (Kocán 2022: 261), 1483: *Karnakadarchath*, t. (Kocán 2022: 191), 1483: *Kadarcherdeje* (Kocán 2022: 183), s ezen a területen önmagában állva vagy névrészként a későbbi évszázadokban is bőven adatolható, például 1580–1590 k.: *Kadarcj menteben* (Kocán 2022: 182), 1610 k.: *kurta Kadarcs* (Kocán 2022: 236), 1620 k.: *Kadarcsi szurdok* (Kocán 2022: 183), 1782–1785: *Kodarcz* bach (Kocán 2022: 182), 1829: *Kadarts* P[atak] (Kocán 2022: 182), 1865: *Kadarcs* (Kocán 2022: 182), [1970–1980]: *Kadarcs*, p[atak], csárda (Kocán 2022: 183), 2007, 2008: *Kadarcs*, p[atak] (Kocán 2022: 183) (lásd még Kocán 2022).

Hajdú-Bihar megyéből ezzel szemben jóval később, csak a 18. századból idézhetünk adatokat, például: 1748: Canalis *Kadarts*, 1750: *Hólt Kadarts* (E. Nagy – Tóth 2025), 1750: *Kadarts*, [1750]: *Kadarc Vize* (Katona – E. Nagy 2015: 163), 1784: *Nagy Kadarts hát* (E. Nagy – Tóth 2025), 1790: *Belső Kadarcs* (Katona – E. Nagy 2015: 114), 1790: *Közép Kadarcs* (Katona – E. Nagy 2015: 183), 1790: *Külső Kadarcs* (Katona – E. Nagy 2015: 186), 1799–1803: *Kadarts*, fluvius, [18. sz.]: fluvius *Kadarcs* (Pásztor – Reszegi 2024: 151).

Hozzá kell tennünk azonban, hogy a földrajzi köznevek ugyan az egyik legkorábbi és a leggazdagabban adatolható szócsoporthoz, korai dokumentálhatóságuk ugyanakkor részben épp a helynevekben való gyakori előfordulá-

suknak köszönhető. Ebből a körülményből fakadóan pedig jó néhány olyan földrajzi köznév van (mint ahogyan más típusú lexéma is), amelynek legelső adatai helynévi szerepben mutatkoznak meg. Az tehát, hogy a *Kadarcs* víznév igen korai adatolású, a *kadarcs* közszó pedig csak jóval később tűnik fel igazolhatóan a forrásokban, nem zárja ki, hogy a korai *Kadarcs* víznevek is egy hajdan meglévő *kadarcs* közszót őriznek.

4. A *Kadarcs* víznév és a *kadarcs* közszó kapcsolatának tisztázásához – reményeim szerint – hozzájárultak az itt közölt helynévi és nyelvjárási közszo adatok, valamint az azokból levonható következtetések. Az ilyen típusú vizsgálatok sikeressége a rendelkezésünkre álló adatok mennyiségétől és azok értékelésétől függ elsősorban.

Ezen a téren egyfelől – ami a helynévi adatok számának növekedését illeti – a Magyar Nemzeti Helynévtár folyamatosan bővülő adattára nyújt majd a jövőben minden bizonnyal egyre több lehetőséget. Az is kitűnik ugyanakkor a vizsgálatból, hogy a hasonló jellegű elemzésekhez a nyelvjárási adatok minél nagyobb mennyiségben való hozzáférhetősége jelent ugyancsak termékeny kiindulópontot.

Irodalom

- ÁSZ. = FEHÉRTÓI KATALIN, Árpád-kori személynévtár (1000–1301). Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.
- BÁBA BARBARA 2012: A magyar tulajdonnevek viselkedése nyelvi interdiszciplínák tükrében. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 12/1–2: 7–15.
- BÁBA BARBARA 2016: Földrajzi köznevek térben és időben. A Magyar Névtárhívatal Kiadványai 39. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- BARABÁS ANDRÁS – KÁLMÁN C. GYÖRGY – NÁDASDY ÁDÁM 1977: Van-e a magyarban tulajdonnév? *Nyelvtudományi Közlemények* 79: 135–55.
- D. BARTHA KATALIN 1958: Magyar történeti szóalaktan 2. A magyar szóképzés története. Tankönyvkiadó, Budapest.
- BÉNYEI ÁGNES 2004: Az ómagyar kori helynévképzők és változataik. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 1: 91–104.
- BÉNYEI ÁGNES 2012: Helynévképzés a magyarban. A Magyar Névtárhívatal Kiadványai 26. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- BERZE NAGY JÁNOS 1905: A Hevesmegyei nyelvjárás. *Nyelvészeti Füzetek* 16. Budapest.
- DUNKA SÁNDOR 1996: A Hortobágy-medence régi vizei és a tógazdálkodás. Vízügyi Múzeum, Budapest.
- ECSEDI ISTVÁN 1914: A Hortobágy pusztája és élete. Debrecen.

- ECSEDI ISTVÁN 1926: Rekesztóhalászat a Tiszán és az alföldi kisvizeken. *Néprajzi Értesítő* 18: 61–75.
- ECSEDI ISTVÁN 1934: Népies halászat a Közép-Tiszán és a tiszántúli kis vizeken. Debrecen. EWUng. = BENKŐ LORÁND (főszerk.), *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–2. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1995.
- F. = *Studio et opera GEORGII FEJÉR*, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* 1–11. Buda, 1829–1844.
- FÁBIÁN PÁL – FÖLDI ERVIN – HÖNYI EDE 1998: A földrajzi nevek helyesírása. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- FKnT. = BÁBA BARBARA – NEMES MAGDOLNA, *Magyar földrajzi köznevek tára*. A Magyar Névtár Kiadványai 32. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2014.
- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára* 1–2. Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, 1988.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2011: Korai ómagyar kori folyóvíznevek. A Magyar Névtár Kiadványai 20. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- HEGEDŰS ATTILA 2001: Tulajdonnév-jelentés strukturális szemantikai keretben. In: Gecső Tamás (szerk.), *Kontrasztív szemantikai kutatások. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 143–147.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD 2005: Debreceni cívis szótár. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 83. Debrecen.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD 2021: A debreceni cívis élet lexikona. MTA TABT Debreceni Területi Bizottság Titkársága, Debrecen.
- KATONA CSILLA – E. NAGY KATALIN 2015: Hajdúböszörmény helynevei. In: Bába Barbara (szerk.), *Hajdú-Bihar megye helynevei* 1. A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- KISS LAJOS 1995: Földrajzi neveink nyelvi fejlődése. *Nyelvtudományi Értekezések* 139. Budapest.
- KISS MAGDALÉNA 2012: A Körösök magyar vízneveinek funkcionális szemantikai elemzése. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 8: 81–99.
- KOCÁN BÉLA 2008: A középmagyar kori Ugocsa vármegye helyneveinek névrendszertani összefüggései. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 3: 95–104.
- KOCÁN BÉLA 2013: *Helynévtörténeti vizsgálatok a régi Ugocsa vármegyében*. Kézirat. Doktori disszertáció. Debrecen.
- KOCÁN BÉLA 2017: *Helynévtörténeti vizsgálatok a régi Ugocsa megyében*. A Magyar Névtár Kiadványai 43. [45.] Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- KOCÁN BÉLA 2022: *A régi Ugocsa vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára*. A Magyar Névtár Kiadványai 55. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- B. LÖRINCZY ÉVA 1962: Képző- és névrendszertani vizsgálódások. Az -s ~ -cs képzővel alakult névanyag az ómagyarban. *Nyelvtudományi Értekezések* 33. Budapest.

- MIZSER LAJOS 2012: Helynévmagyarázatok Dél-Borsodban. In: Tóth Arnold (szerk.), Néprajz–muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Viga Gyula tiszteletére. Miskolc.
- MOLNÁR ZSOLT – HOFFMANN KÁROLY 2012: A hortobágyi pásztorok növény és növényzetismerete. 3. Élőhelytípusok és jellemzésük. In: Magyarai Márta (szerk.), A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2011–2012. Debrecen.
- MTsz. = SZINNYEI JÓZSEF, Magyar tájszótár 1–2. Budapest, 1893–1901. Reprint: Budapest, Nap Kiadó, 2003.
- E. NAGY KATALIN – TÓTH VALÉRIA 2025: Balmazújváros helynevei. In: Hoffmann István – E. Nagy Katalin (szerk.), Magyar Nemzeti Helynévtár 2. A Balmazújvárosi járás helynevei. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. Megjelenés alatt.
- NÉMETH ELEK 1972: A hagyományos kisparaszti gazdálkodás eszközei és szókincse Hajdú-böszörményben (szántás – vetés – aratás). In: Dankó Imre (szerk.), A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1971. 289–332.
- NYÍRKOS ISTVÁN 1987: Az inetimologikus mássalhangzók a magyarban. Debrecen.
- OkISz. = SZAMOTA ISTVÁN – ZOLNAI GYULA, Magyar oklevélszótár. Budapest, 1902–1906.
- PAPP JÓZSEF 2008: Hortobágy. Magyar Néprajzi Könyvtár, Debrecen.
- PÁSZTOR ÉVA – RESZEGI KATALIN 2024: Hajdúnánás helynevei. In: Hoffmann István – E. Nagy Katalin (szerk.), Magyar Nemzeti Helynévtár 1. A Hajdúnánási járás helynevei. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 81–258.
- PÓKA IMRE 1902: Tájszók. Kalocsa vidéke, Ordas. Magyar Nyelvőr 31: 286
- Sz. = SZABÓ ISTVÁN 1937. Ugocsa megye. Magyarság és nemzetiség. Tanulmányok a magyar népiségtörténet keretéből 1/1. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- SZÚCS SÁNDOR 1957: Pusztai szabadok. Rajzok a régi Alföld életéből. Magvető Kiadó, Budapest.
- TESz. = BENKŐ LORÁND (főszerk.), A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–3. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- TÓTH VALÉRIA 2001: Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen.
- ÚMTsz. = B. LŐRINCZY ÉVA (főszerk.), Új magyar tájszótár 1–5. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979–2010.
- ZAICZ GÁBOR 2006: Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- ZOLTAI LAJOS 1935: Debrecen vizei. Nagy Károly és Társai Grafikai Műintézete, Debrecen.

The origin of the hydronym *Kadarcs*

Several factors open up new possibilities for re-examining the origin of the hydronym *Kadarcs*. On the one hand, recently published toponym dictionaries – partly developed within the framework of the Hungarian National Toponym Registry Programme – offer a significantly larger dataset for name analysis. On the other hand, following the publication of the Etymological Dictionary of Geographical Names (FNESz.), a fundamental work in place-name etymological research, additional volumes of the New Hungarian Dialect Dictionary (ÚMTsz.) have also been released. These provide a solid basis for clarifying the etymology of the common noun, closely related to the origin of the hydronym.

Regarding the origin of *Kadarcs*, Lajos Kiss considers the possibility that it is derived from the personal name *Kádár* with the suffix *-cs*. However, this explanation raises several issues. Consequently, Kiss deems it more likely that the name of the *Kadarcs* watercourse originates from the common noun *kadarcs*. Similarly, Lajos Mizser also assumes that *Kadarcs* is derived from a common noun, a view supported by recent research and the explanations found in newly published place-name dictionaries. A primary question concerning the development of the place name *Kadarcs* from a geographical common noun is whether we can really verify the occurrences of the common noun *kadarcs*. However, for *Kadarcs*, in order to be considered a common noun, its etymology must be sufficiently clarified. In my study, I aim to examine and refine these details.

Keywords: *place-name etymology, hydronyms, place-name dictionaries*

BARBARA BÁBA